

Feedback VGS op het tussenproduct Burgerschap bij vierde consultatieronde, 11-27 januari 2019

Vraag 1: Zijn er onderscheidende burgerschapsvaardigheden die overbodig of niet passend zijn? Licht uw antwoord toe.

Nee; wij herkennen ons in de opgesomde onderscheidende burgerschapsvaardigheden.

Vraag 2: Zijn er nog onderscheidende burgerschapsvaardigheden die moeten worden toegevoegd? Licht uw antwoord toe.

Ja. Wij missen vaardigheden als:

- Verantwoordelijkheid kunnen nemen voor je naaste, je leefomgeving en de wereld.
- Jezelf dienstbaar kunnen opstellen t.b.v. anderen en -als dat nodig is- om jezelf daarbij weg te cijferen.
Deze vaardigheden zijn concreet toepasbaar: laat leerlingen bijv. het park in de buurt van de school onderhouden, bezoekjes brengen aan ouderen in het verpleeghuis om de hoek et cetera.
- Gehoorzaamheid betonen aan mensen en instellingen die gezag over hen uitoefenen (denk aan de leerkracht, politici).
- Zelfbeheersing tonen.
- Zich kunnen concentreren/focussen/diepdenken. Dat lijkt ons essentieel om te komen tot goed onderzoek en goede reflectie.

Vraag 3: Zijn met deze set onderscheidende burgerschapsvaardigheden ook de interculturele vaardigheden voldoende gedekt, zonder dat ze expliciet worden genoemd? Zo niet, heeft u suggesties voor een formulering?

Zoals bij de vorige feedbackronde al aangegeven, hechten wij veel waarde aan het begrip "respect". Dat ontbreekt nog in de lijst met onderscheidende burgerschapsvaardigheden. Onzes inziens hebben andersdenkenden, minderheden en mensen uit andere culturen als medemens recht op respect, in die zin dat leerlingen weten en erkennen dat er mensen zijn die andere opvattingen en overtuigingen hebben, dat zij daarmee rekening houden en daar op een waardige manier mee omgaan. Dat laat overigens onverlet dat je hun religie, levensbeschouwing of overtuiging en/of gedragingen kunt en mag afwijzen.

Vraag 4: Zijn er bouwstenen die u mist in het raamwerk van bouwstenen die wel nodig zijn als uitwerking van de tien grote opdrachten? Licht uw antwoord toe.

- 1) Als bouwsteen bij Grote Opdracht 4 (Identiteit is in ontwikkeling) wordt vermeld: "Onderzoeken van je eigen identiteit."

Dat is te mager. Om de samenleving te leren duiden en daarin een positie in te nemen en stellingen te kunnen nemen, is het volgens ons allereerst nodig dat leerlingen wortelen in een Bijbels gefundeerde identiteit. Op onze reformatische scholen leren we onze leerlingen vanuit een vastomlijnde christelijke identiteit keuzes te maken in een veranderende wereld en om ontwikkelingen te toetsen aan de Bijbel.

Algemener geformuleerd: persoonlijke vorming en identiteitsontwikkeling staat voor ons voorop. Je moet eerst weten wie je zelf bent voordat je het gesprek met de ander kunt aangaan en met die ander van mening kunt verschillen.

- 2) Bij Grote Opdracht 9 wordt de nadruk gelegd op wereldburgerschap. Ja, de wereld wordt steeds meer een dorp. Tegelijk zien wij een duidelijke tendens van regionalisering: steeds

meer mensen kopen bijv. streekproducten. Die gerichtheid op je eigen directe omgeving zou een belangrijke bouwsteen moeten zijn, zeker voor de jongere leerlingen.

Vraag 5: Zijn er bouwstenen in het raamwerk die volgens u niet nodig zijn als uitwerking van de tien grote opdrachten? Licht uw antwoord toe.

Wij zijn het niet eens met de keuze van “Gelijke rechten/ongelijke kansen” als bouwsteen bij Grote Opdracht 6: Samenleven is een werkwoord.

Dan denken wij in eerste instantie aan jezelf dienstbaar opstellen jegens anderen. Aan anderen zo te behandelen als je zelf behandeld wilt worden.

Samenleven is voor ons ook meer dan leven in het hier en nu: dit leven is een voorbereiding op de eeuwigheid, op een hiernamaals waarin mensen altijd blijven bestaan. Belangrijker daarom dan het uitoefenen van rechten in dit leven en het krijgen van gelijke kansen is dat mensen in God geloven, zodat ze na dit leven altijd bij Hem mogen zijn.

Samenleven gaat daarom ook verder dan het goed met elkaar kunnen vinden en samen door een deur kunnen met je naaste. De samenleving zou er het meest mee gediend zijn als iedereen God zou liefhebben en Hem zou dienen, zoals dat in de Bijbel staat beschreven.

Vraag 6: Er is een ruwe versie van enkele bouwstenen opgeleverd. Kunt u aangeven welke formulering van de inhouden u het meeste aanspreekt? Licht uw antwoord toe

Zaken die vermeld staan bij de bouwstenen behorende bij GO 6 spreken ons het meest aan: leren rekening houden met elkaar, leren delen, leren omgaan met verschillen, leren samenwerken.

Vraag 7: Kunt u aangeven welke formulering van de inhouden u niet aanspreekt? Licht uw antwoord toe.

Bij de bouwstenen bij GO 1 missen wij kennis over de (christelijke) *herkomst* van onze basiswaarden en grondrechten: Hoe zijn ze bedoeld? Dat is essentieel om ze te kunnen duiden en toepassen.

Bij de bouwstenen bij GO 4 staat onder kennis en vaardigheden bij fase 2 po bovenbouw: “Weten en accepteren dat er verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender zijn.” Vervang “accepteren” door “respecteren”. Accepteren heeft te veel in zich van aanvaarden en goed vinden. Op grond van de Bijbel hebben wij juist moeite met de steeds gevarieerdere expressie van gender. Bij de kennis en vaardigheden behorende bij bouwsteen VO onderbouw staat: “Accepteren dat de verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender op school zichtbaar zijn.” Schrap dit punt of vervang dit door: “Respecteren dat er verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender in de maatschappij aanwezig zijn.” De school bepaalt zélf welke oriëntaties en expressies passen bij de grondslag van de school en dus zichtbaar zijn.

Bij de bouwstenen bij GO 6 missen wij onder kennis en vaardigheden het vermogen andere mensen hun fouten te vergeven. Benoem dat expliciet. Moeite hebben wij met: leerlingen “leren accepteren dat overeenkomsten belangrijker zijn dan verschillen.” Soms zijn verschillen belangrijker dan overeenkomsten.

Vraag 8: Wat is volgens u een goede formulering voor een aanbeveling over burgerschap in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs? Licht uw antwoord toe.

In de formulering “Leerlingen leren hoe zij verantwoordelijkheid kunnen nemen in het opkomen voor de ander en het helpen van elkaar” kunnen wij ons goed vinden. Dat sluit helemaal aan bij wat wij eerder opmerkten over verantwoordelijkheid nemen en dienstbaarheid betonen.

Vraag 9: Wat is volgens u geen goede formulering voor een aanbeveling over burgerschap in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs? Licht uw antwoord toe.

Zijn “discriminatie, in- en uitsluiting en ongelijkheid” dé grote maatschappelijke vraagstukken van vandaag de dag? En moeten leerlingen tot oplossingen leren komen die bijdragen aan het creëren van gelijke kansen? Is het niet ook belangrijk dat leerlingen leren accepteren en waarderen dat er verschillen zijn en blijven tussen mensen? Dat ze tevreden en dankbaar zijn met de kansen die zij krijgen?

De formulering van de aangehaalde aanbevelingen straalt onzes inziens te veel een maakbaarheidsidee uit: als we er maar met z’n allen de schouders onder zetten, kunnen we bijvoorbeeld ongelijkheid uitbannen, iedereen gelijke kansen bieden en dan komt alles goed. De realiteit blijkt helaas weerbarstiger te zijn: zelfs als iedereen gelijke kansen krijgt, verschillen de uitkomsten alsnog. En dat is niet erg. We leven niet in een volmaakte wereld – en die wereld wordt ook nooit volmaakt. Dat te erkennen kan veel frustraties voorkomen. Juist bij jonge mensen. Daarmee pleiten wij niet voor berusting in gegeven omstandigheden. Maar wel voor een nuchtere kijken op wat wij kunnen veranderen en bewerkstelligen.

Overig:

Wij vinden het onbegrijpelijk en onterecht dat -zoals blijkt uit het feedbackverslag- het ontwikkelteam niet de suggestie overneemt om naast levensbeschouwing ook religie te benoemen. “Het team is van mening dat levensbeschouwing religie omvat.”

De overheid maakt in wet- en regelgeving (ook in onderwijswetten) onderscheid tussen religie en levensbeschouwing. Het lijkt ons logisch om daarbij aan te sluiten.

Dat onderscheid komt ook niet uit de lucht vallen: Het bijzondere kenmerk van religie is namelijk dat het bestaan van God/een godheid wordt erkend. Dat is geen algemeen kenmerk van levensbeschouwingen.

Het scharen van religie onder het begrip Levensbeschouwing doet onzes inziens ook geen recht aan de grote plaats die religie inneemt in het leven van verreweg de meeste mensen in deze wereld: er zijn meer mensen religieus dan dat er mensen zijn met bijv. een humanistische levensbeschouwing.

Wat ons betreft, wordt religie daarom als zelfstandig begrip opgenomen in de begrippenlijst.

Moeite hebben wij ook met de omschrijving bij het begrip solidariteit. Daar staat dat de democratische rechtstaat historisch verbonden is met de waarden van de Franse Revolutie. Wij wijzen in dit verband op de klassieke oudheid: democratie is in die context ontstaan; ook toen was sprake van solidariteit, van *checks* en *balances*, van waarborgen tegen tirannie et cetera.